

YASHIL SUG'URTA VA UNING MOLIYA TIZIMIDA TUTGAN O'RNI

Boboyev Abror Abdusattor o'g'li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti
tarmoqlar iqtisodiyoti o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15220414>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Aprel 2025 yil
Ma'qullandi: 07-Aprel 2025 yil
Nashr qilindi: 15-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

Yashil sug'urta, atrof-muhit risklari, barqaror rivojlanish, iqlim o'zgarishi, ekologik sug'urta, moliya tizimi, qayta tiklanadigan energiya, tabiiy ofatlar, yashil iqtisodiyot, sug'urta bozori.

ABSTRACT

"Yashil sug'urta" – bu atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan sug'urta mahsulotlari va xizmatlaridir. Ushbu maqolada yashil sug'urtaning mohiyati, uning turlari qayta tiklanadigan energiya manbalari, ekologik tozalash loyihalari, tabiiy ofatlar sug'urtasi va moliya tizimidagi ahamiyati tahlil qilindi. Yashil sug'urta barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish, ekologik risklarni boshqarish va iqtisodiyotning yashil transformatsiyasini rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada shuningdek, yashil sug'urtaning jahon va O'zbekiston moliya bozoridagi holati, rivojlanish istiqbollari hamda qo'llab-quvvatlovchi mezonlar ko'rib chiqildi.

Zamonaviy dunyoda atrof-muhit muammolari, iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlar ko'paygani bilan birga, moliya va sug'urta sohalarida ekologik risklarni boshqarishga qaratilgan yangi yondashuvlar paydo bo'ldi. "Yashil sug'urta" – bu barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi, ekologik jihatdan xavfli loyihalarni sug'urtalash va atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan innovatsion sug'urta mahsulotlaridir. Ushbu maqolada yashil sug'urtaning mohiyati, uning moliya tizimidagi o'rne, jahon tajribasi va O'zbekistonda rivojlanish imkoniyatlari tahlil qilindi. Maqola yashil sug'urtaning iqtisodiyotga, aholiga va tabiatga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini, shuningdek, uning qonuniy va moliyaviy jihatlarini o'rganishga qaratilgan.

Iqlim o'zgarishi va atrof-muhit muammolarining kuchayishi bilan dunyo bo'yicha iqlim o'zgarishi, tabiiy ofatlar ko'payishi va ekologik inqirozlar yashil sug'urtani zamonaviy moliya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylantirdi. Yashil sug'urta ekologik xavflarni masalan, qurg'oqchilik, toshqinlar, o'rmon yong'inlari boshqarishda yordam beradi, bu esa aholi va biznes uchun barqarorlikni ta'minlaydi.

1. Yashil sug'urtaning nazariy asoslari. Yashil sug'urta – bu atrof-muhitni himoya qilish, barqaror rivojlanish va ekologik xavflarni kamaytirishga qaratilgan sug'urta mahsulotlari va xizmatlarining innovatsion shakli. U quyidagilarni qamrab oladi:

Tabiiy ofatlar (toshqinlar, qurg'oqchilik, bo'ronlar) natijasida yuzaga keladigan zararlarni qoplash.

Yashil loyihalar (qayta tiklanadigan energiya manbalari, energiya samaradorligi, ekologik qurilish) uchun sug'urta himoyasi.

Atrof-muhitga zarar yetkazishdan kelib chiqadigan javobgarlikni (masalan, ifloslanish yoki o'rmonlar qirqishi) sug'urtalash.

1.1.Yashil sug'urtaning asosiy xususiyatlari.

Atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi faoliyatni sug'urtalamaydi (masalan, ko'mir qazib olish).

Faqat **barqaror va qayta tiklanadigan resurslar** bilan bog'liq loyihalarga qo'llaniladi (quyosh panellari, shamol elektrostansiyalari).

Tabiiy ofatlar oldini olish choralari moliyalashtirish (masalan, daraxt ekish yoki suv to'g'onlarini mustahkamlash).

Davlatlar tomonidan rag'batlantiriladigan yashil subsidiyalar va soliq imtiyozlaridan foydalanish.

1.2.Yashil sug'urta turlari:

1.2.1.Atrof-muhit javobgarligi sug'urtasi. Korxona yoki tashkilot tomonidan atrof-muhitga yetkazilgan zararlar uchun tovon puli to'lashni qamrab oladi.

1.2.2. Iqlim xavfi sug'urtasi. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq tabiiy ofatlar (qurg'oqchilik, toshqin, dovul) natijasida yuzaga keladigan moliyaviy yo'qotishlardan himoya qiladi.

1.2.3. Yashil qurilish sug'urtasi. Energiya tejamkor, ekologik toza qurilish loyihalari uchun maxsus sug'urta turlari. Bunda texnologik va ekologik risklar hisobga olinadi.

1.2.4. Transport uchun yashil sug'urta. Elektr yoki gibrid transport vositalariga nisbatan qo'llaniladigan maxsus sug'urta turlari bo'lib, ular ekologik jihatdan xavfsiz vositalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

1-jadval

Yashil sug'urtaning oddiy sug'urtadan farqi¹

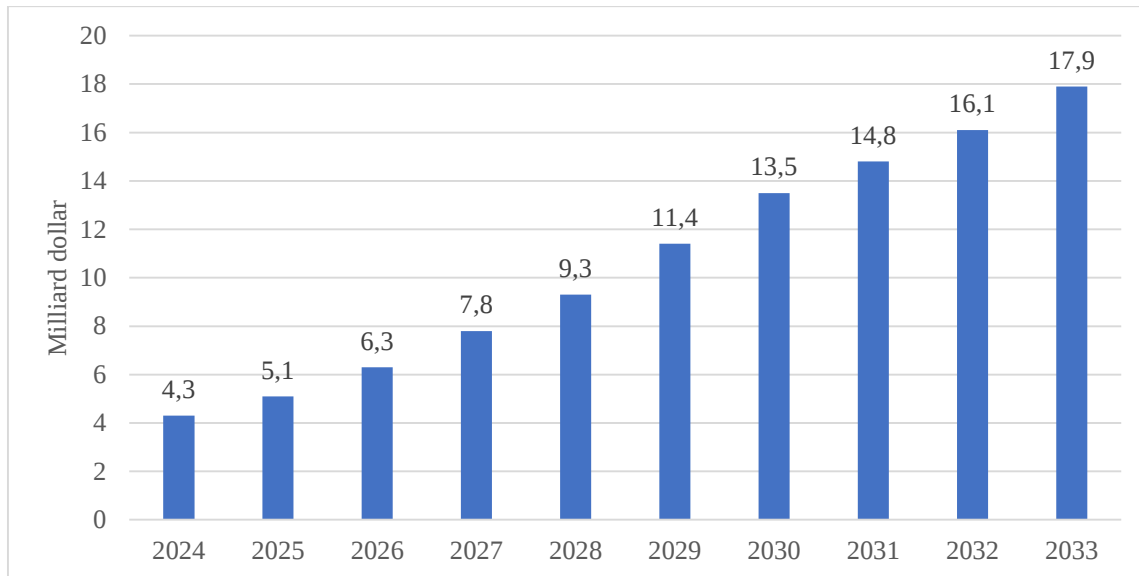
	Xususiyat	Oddiy sug'urta	Yashil sug'urta
	Maqsad	Iqtisodiy zararni qoplash	Ekologik barqarorlikni rag'batlantirish
	Qamrov doirasi	Umumiy risklar (yong'in, avariya)	Faqat atrof-muhitga doir risklar
	Mukofotlar siyosati	Statistikaga asoslangan	Atrof-muhitni himoya qilishga bog'liq
	Qonuniy bazasi	Milliy sug'urta qonunlari	Xalqaro ekologik shartnomalar

2. Yashil sug'urtaning moliya tizimidagi o'rni.

Yashil sug'urta — bu moliyaviy vosita bo'lib, u ekologik xavflar bilan bog'liq xatarlarni boshqarish va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. U moliya tizimining ekologik javobgarligini oshiradi va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha iqtisodiy rag'batlar yaratadi. Shuningdek, yashil sug'urta quyidagi yo'nalishlarda moliya tizimining ajralmas qismi sifatida faoliyat yuritadi:

Tabiiy ofatlar, ekologik falokatlar yoki texnogen hodisalar natijasida yuzaga keladigan moliyaviy zararlarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Bu esa moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Yashil sug'urta ekologik jihatdan toza va barqaror loyihalarga sarmoya kiritishni rag'batlantiradi, chunki sug'urta bu loyihalarning xavfini kamaytiradi. Bu esa "yashil moliyalashtirish" (green finance) sohasining kengayishiga olib keladi.

1-chizma. Global yashil sug'urta bozori hajmi²

2024 yilda 4,39 milliard dollarga baholangan global yashil sug'urta bozori hajmi prognoz davrida 15,6 foiz o'sish bilan 2033 yilga kelib 17,91 milliard dollarga ko'tarilishi kutilmoqda.

Yashil sug'urta sxemalari qayta tiklanadigan energiya qurilmalari, energiya tejaydigan binolar va yashil transport usullarini o'z ichiga olgan yashil amaliyotlarni rag'batlantirish va mukofotlash kabi siyosatlar bilan birlashtirilishi mumkin. Ushbu bozor sug'urta sanoatining ko'plab ishtirokchilari, shu jumladan barqaror rivojlanish majburiyatlarini qondiradigan noyob mahsulotlarni ishlab chiqish uchun atrof-muhit masalalari bilan to'liq shug'ullanadigan ekspertlar va tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi. Atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarining turli hukumatlar tomonidan global miqyosda muhrlanganligi ekologik sug'urtaga bo'lgan talabning o'sishiga olib keladi, bu esa sug'urtalovchilarning o'z samaradorligini oshirish va barqaror kelajakka yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

Ko'plab davlatlarda yashil sug'urtaning mavjudligi va qo'llanilishi ekologik siyosatni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Hukumatlar ko'pincha ekologik talablarni bajarishni ta'minlash uchun sug'urtani majburiy qiladi (masalan, ekologik javobgarlik sug'urtasi).

Yashil sug'urta iqlim xavflarining iqtisodiyotga salbiy ta'sirini yumshatishda moliyaviy zaxira sifatida ishlaydi. Shu orqali moliya tizimi iqlim risklariga nisbatan moslashuvchan bo'lib boradi.

2.1. Yashil sug'urtaning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Tadbirkorlar va aholining ekologik xatarlar haqida ongli qarorlar qabul qilishiga yordam beradi. Yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali yangi ish o'rinlari yaratilishiga zamin yaratadi. Tabiiy ofatlardan tez-tez zarar ko'radigan hududlarda yashovchi aholining moliyaviy himoyasini ta'minlaydi.

3. Yashil sug'urta bozorini rivojlantirishda jahon tajribasi.

Yashil sug'urta atrof-muhit risklarini boshqarish, iqlim o'zgarishiga moslashish va barqaror loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun global miqyosda rivojlanayotgan yo'nalishdir.

3.1. Yevropa Ittifoqi (EU): Qat'iy Reglamentlar va Yashil Siyosat.

Asosiy xususiyatlar

Yashil kelishuv" (European Green Deal) – 2050-yilga kelib uglerod neytralitetiga erishish maqsadida sug'urta kompaniyalarini barqaror loyihalarga sarmoya kiritishga majbur qiladi.

Eko-tizimga asoslangan sug'urta modellari – tabiiy ofatlarni oldini olish uchun sug'urta mahsulotlari.

Masalan, Germaniyada: Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq sug'urta mahsulotlari (qishloq xo'jaligi, toshqinlar)

3.2. Xitoy: Davlat Nazorati va Keng Qamrovli Dasturlar

Asosiy xususiyatlari

Yashil Sug'urta Bo'yicha Milliy Reja" – 2025-yilga kelib ekologik sug'urta bozorini 5 baravar oshirish maqsadi.

Tabiiy ofatlar uchun davlat sug'urta jamg'armasi – qurg'oqchilik va zilzilalardan himoya qilish.

"Yashil kreditlar" bilan integratsiya – ekologik loyihalarni sug'urtalash banklar bilan hamkorlikda amalga oshiriladi.

Misol sifatida **Ping An Insurance** quyosh va shamol energiyasi loyihalari uchun sug'urta xizmatini taklif etib kelmoqda. Shuningdek, **Xitoy qishloq xo'jaligi sug'urtasi:** 80 million fermerga iqlim risklaridan himoya qilib keladi.

4. O'zbekistonda yashil sug'urtani rivojlantirish

Qonuniy bazani mustahkamlash – Yevropa tajribasidan ESG standartlarini joriy etish.

Davlat rag'batlantirishi – Xitoy kichik fermerlar uchun subsidiyalangan sug'urta dasturlarini yaratish.

Texnologik innovatsiyalar – AQSh va Yaponiyadan parametrik sug'urta modellarini o'rganish.

Xalqaro hamkorlik – Jahon Banki yoki UNDP bilan loyihalarni amalga oshirish.

Yashil sug'urta global miqyosda rivojlanayotgan bo'lsa-da, O'zbekiston uchun ayniqsa qurg'oqchilik, suv tanqisligi va qishloq xo'jaligi risklarini qoplashda muhim ahamiyatga ega. Bu sohada jahon tajribasini o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish orqali barqaror iqtisodiyotga erishish mumkin.

Xulosa: Yashil sug'urta zamonaviy moliya tizimining ajralmas elementi sifatida nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga, balki iqtisodiy xavfsizlik va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va ekologik barqarorlik tamoyillarini moliyaviy vositalar orqali qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

O'zbekiston moliya bozorida yashil sug'urta hali keng rivojlanmagan bo'lsa-da, bu sohada ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Xususan, qayta tiklanadigan energiya, ekologik qurilish va iqlim o'zgarishiga moslashish bo'yicha davlat dasturlarida moliyaviy himoya vositalariga ehtiyoj ortib bormoqda. Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro institutlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan "yashil moliyalashtirish" tashabbuslari sug'urta sohasida yangi mahsulotlar yaratilishiga zamin yaratmoqda.

Yashil sug'urtaning O'zbekistonda samarali rivojlanishi uchun quyidagi mezonlar muhim ahamiyatga ega:

Davlat tomonidan rag'batlantiruvchi moliyaviy va soliq siyosatini ishlab chiqish;

Ekologik xavfni baholovchi milliy standartlar va normativ hujjatlarni ishlab chiqish;

Sug'urta kompaniyalarining ekologik risklarni aniqlash va boshqarish bo'yicha salohiyatini oshirish;

Aholi va tadbirkorlik subyektlarining ekologik xabardorligini oshirish.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, yashil sug'urta O'zbekiston moliya tizimi uchun strategik rivojlanish yo'nalishi bo'lib, u nafaqat iqtisodiy manfaat keltiradi, balki ekologik barqarorlikni ta'minlash orqali jamiyat farovonligiga ham xizmat qiladi. Kelajakda bu yo'nalishda kompleks yondashuv va siyosiy irodaning mavjudligi O'zbekistonda yashil moliyaviy vositalarning barqaror rivojlanishiga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 23-noyabrdagi "Sug'urta faoliyati to'g'risida" O'RQ-730-son Qonuni
2. Nosirov E., Shovkatov N., Aktamov B. Baholash ishi. Toshkent: Nihol Print, 2021. 250 b.
3. Statista. (2025). "Market Size of Green Insurance Worldwide.
4. Sustainable Insurance Forum. (2024). "Green Insurance: A Framework for Sustainable Development." Sustainable Insurance Forum
5. OECD. (2024). "Green Finance and Investment: Trends and Opportunities." OECD
6. World Bank. (2024). "Financing for Sustainable Development: A Global Review." World Bank
7. www.businessresearchinsights.com
8. www.eiopa.europa.eu